

*DVA KATALOGA O MARXU, ENGELSU I
RADNIČKOM POKRETU*

Katalozi izložaba — u muzejima, galerijama, arhivima, bibliotekama — mogu biti zanimljiva i korisna historiografska lektira, uz ostale znanstvene i stručne publikacije. To vrijedi u prvom redu za studentske kataloge, tj. za one publikacije toga tipa koje ne donose samo popise izložaka, s kraćim uvodima, nego su bogatijeg sadržaja, s rezultatima širih istraživanja, »ugrađenim« u svoje tekstove i ilustracije. Takvi su katalogi trajan rezultat istraživačkog rada i — neovisno o izložbi za koju su izrađeni — postaju sastavni dio povijesne literature.

Prikazat ćemo dva kataloga takvog značaja i značenja.

1. *Marx & Engels* — podnaslov *Karl Marks (1818—1883) i Fridrih Engels (1820—1895)*, *Katalog istorijske studentske izložbe o životu i delu* — izdanje je Muzeja Karl Marx u Trieru koji je inače poznat po istraživanjima životopisa Marxa i Engelsa, u sklopu njemačke i evropske povijesti njihova vremena. Priredili su ga suradnici Muzeja (Helmut Elsner, Karl-Ludwig König, Hans Pelger i Ursula Piquemal), a ostvaren je u široj suradnji. Objavljen je na četiri jezika. Njemačko i portugalsko izdanje izašlo je 1977, a srpskohrvatsko (u 1000 primjeraka) i španjolsko 1978. godine. U Zagrebu je bila priređena izložba, u novoj zgradi konzulata Savezne Republike Njemačke.

Katalog je vizuelno vrlo ugodna publikacija, tehnički i grafički izvrsno uređena. Sadrži pregled 212 ekspozita. Treba istaknuti da su svi ekspoziti reproducirani dobrim crno-bijelim fotografijama. Uz svaku je sliku legenda s konkretnim podacima. Zanimljivo je grupiranje ekspozita. Tu su najprije slike gradova, zatim kuća i značajnih mjesta. Slijede portreti Marxa, Engelsa, članova Marxove porodice. U skupini *Pismeni dokumenti o Marksu i Engelsu* nalazimo i njihova rodoslovlja. Skupine službenih dokumenata Marxa i Engelsa zaključuju I dio, *Dokumenta o životu*.

U nastavku su obuhvaćena glavna razdoblja njihova djelovanja u međunarodnom radničkom pokretu. Drugi dio ima naziv *Savez komunista (1847—1852)* i zanimljive skupine *Rani socijalreformatori i Marks, Zanatlijski komunizam i Marks, Marks-Engels i rani radnički pokret*. U toj skupini valja posebno upozoriti na kronološko-sinhronu tabelu *Organizacije ranog nemačkog demokratskog i radničkog pokreta*. Predstavljen je niz članova Saveza komunista, širenje Saveza komunista — s važnom kartom rasprostranjenosti Saveza — borbeni spisi i organizacioni oblici, Manifest komunističke partije (uključujući i prijevod u Pančevu 1871), revolucija i kontrarevolucija (1848—49). Skupina *Programski tekstovi ranih socijalista* ovdje je izvan kronološkog slijeda, jer je dana zbog relacija s Manifestom komunističke partije. Treći dio, *Međunarodno udruženje radnika — 1. internacionala*, obuhvaća njeno osnivanje, materijale, međunarodnu politiku, kongrese, njemačko-francuski rat i Parišku komunu, međunarodni radnički pokret i nacionalne radničke pokrete (sa slikom S. Markovića i tekstom o njemu i stvaranju Srpske socijaldemokratske stranke), štrajkaški pokret, odnose s Bakunjinom, službene dokumente, rukovodeće članove Internacionale i njezin kraj.

Četvrti dio *Marks/Engels kao naučnici* — predočuje njihovo djelo u relacijama s političkom ekonomijom, njemačkom filozofijom, historijom, vojnom naukom i filozofijom prirodnih i društvenih nauka. Katalog ima i kraći, prigodni uvod.

2. *Karl Marks i socijalistički pokret u Srbiji do stvaranja KPJ, izložba povodom 100-godišnjice smrti Karla Marksa (1883—1983) i 80-godišnjice osnivanja Srpske socijaldemokratske stranke (1903—1983)* katalog je Istorijskog muzeja Srbije. Autor teksta je Đorđe Mitrović.

Taj katalog dio je prilično plodne izdavačke djelatnosti muzeja. Uz niz kataloga (neke spominje i Đ. Mitrović — 23, bilj. 36) izlazi i »Zbornik Istorijskog muzeja Srbije« u kojemu se ostvaruje, uz stručnu muzeološku, šira znanstvena suradnja. Najnoviji svezak — 17-18, 1981 — posvećen je Edibu Hasanagiću, a sastavljen je od dvije skupine radova — »Članci, rasprave i priloge« i »Iz muzeologije«. U Istorijskom muzeju Srbije priređena je i zanimljiva knjiga Đ. Mitrovića i S. Andrića »Svetozar Marković i njegovo doba, Ilustrovana biografija« koju je objavio »Rad« 1978. godine.

Zamisao da se obje značajne obljetnice povežu nesumnjivo je dobra, jer je znanstvenopopularna korisna, a zasnovana je i na opsežnoj novijoj literaturi o povijesti socijalizma u Srbiji i na istraživanjima koja su u toku — u prvom redu u vezi s radom na Sabranim djelima Svetozara Markovića (u tom projektu sudjeluje i Đ. Mitrović).

Tekst ima kao motto poznati i prikladni citat iz Predgovora za Prilog kritici političke ekonomije (»U društvenoj proizvodnji svoga života ljudi stupaju u određene nužne odnose...«) i uvodne misli o marksističkom filozofskom, naučnom i idejnom sistemu. U dva kraća poglavlja ocrтана je »Pojava radničke klase i njene ideologije« i »Naučni socijalizam i radnički pokret XIX veka«. Osvrt na povijest socijalizma u Srbiji, do 1919, ima tri periodizacijski definirana poglavlja — razdoblje do 1878. godine, od 1878. do 1903. i od 1903. do 1919. godine. Tekst ima i koristan znanstveni aparat.

Spomenuo bih, npr., naznake, makar i veoma sažete, o evropskoj dimenziji pokreta Svetozara Markovića, poredbe nekih Markovićevih misli s Marxovim i Engelsevim — o dugom procesu borbe proletarijata za društveni preobražaj, o oslobođenju i društvenom preobražaju Srbije. Zanimljiv je malo poznati podatak da je »Der Volkstaat, Organ Sozialistischen Arbeiterpartei Deutschlands«, međunarodno značajan list razdoblja I internacionale, objavio u 6 brojeva 1876. godine prijevod Markovićevog rada »Realizam u nauci« (pod naslovom »Die materialistische Richtung in der Wissenschaft«).

Zabilježio bih još da su likovi niza srpskih socijalista — od Živojina Žujovića do Filipa Filipovića — privlačno predloženi portretima Božidara Jakca.

Vlado Oštrić